

MALA ZEMLJA I GLOBALNA SILA*

Apstrakt: U prvom, načelnom delu, autor polazi od toga da jedna mala zemlja, kao što je naša, ne može realistički očekivati jednakost, pa čak ni punu ravnopravnost u odnosima sa SAD kao planetarno dominantnom silom. Zato se, prema njemu, prema SAD moramo odnositi pragmatično. To za njega ne znači da nema nikakvih šansi da sa uspehom otvoreno i odlučno postavimo pitanje i naših nacionalno-državnih interesa i prava kad nastojimo da ih što više uskladimo sa interesima i pravima te najmerodavnije i najsilodavnije zemlje. Ekstremni pragmatičari kod nas potcenjuju opasnost principijelističke reakcije dobrog dela naroda ako snishodljivo preteruju sa popuštanjem i prilagođavanjem. Za nas je najrelevantniji slučaj i najbolji primer za ugled Grčka.

U našim odnosima sa SAD, prema autoru, često dolazi do nesporazuma između ostalog i zbog suštinskih razlika u shvatanjima nacije i religije, kao i njihovog odnosa sa državom. Tim razlikama i nesporazumima posvećena su dva preostala dela ovog teksta

Ključne reči: globalna sila, država, nacija, religija.

Načelni okvir

Nema sumnje da su za uspešnost spoljne politike naše zemlje najvažniji odnosi sa SAD kao jedinom globalnom silom. Kažem „globalnom“ a ne „super“ silom, pošto ovaj drugi termin bezmalo sugerise svemoć. A ako već nije bilo ranije, 11 septembra 2001. postaje očigledno da SAD nemaju toliku moć. Kad velim da su one ekskluzivna globalna sila, to znači da, za razliku od drugih velikih sila, imaju sposobnost projektovanja moći širom celog globusa.

Jedna mala zemlja kao što je naša, ne može realistički očekivati jednakost, pa čak ni punu ravnopravnost u odnosima sa planetar-

* Članak je rađen u okviru naučnoistraživačkog projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu *Mogućnost primene modernih filozofsko-političkih paradigmi na procese društvene transformacije u Srbiji/Jugoslaviji*, koji finansira Ministarstvo za nauku, tehnologije i razvoj Republike Srbije (br. 2156).

no dominantnom silom. Zato se prema njoj moramo odnositi pragmatično. Naravno, to ne znači da nema nikakvih šansi da sa uspehom otvoreno i odlučno postavimo pitanje i naših nacionalno-dravnih interesa i prava kad nastojimo da ih što više uskladimo sa interesima i pravima te najmerodavnije i najsilodavnije zemlje.

Ekstremni pragmatičari kod nas potcenjuju opasnost principijeliističke reakcije dobrog dela naroda ako snishodljivo preteruju sa popuštanjem i prilagođavanjem, pogotovo kad postoje manje nepovoljne realne mogućnosti. Naši ljudi u većini hoće da se i praktično uvere da su im političari i diplomati isprobali i iscrpili sve principijeliističke mogućnosti pre nego što se odluče za pragmatične kompromise i ustupke. Samo se brukaju oni javni poslenici koji su spremni da prebrzo i prerevnosno, bez ikakvog testiranja i otpora, prihvate spoljni pritisak i ucenu. Čak i zvanična Amerika, da o običnim ljudima i ne govorimo, više će uvažavati one naše političare, privrednike, intelektualce i diplomate koji, s pravom okrećući novi list u odnosima sa njom, ipak ne prećutkuju kolektivno satanizovanje, kažnjavanje i bombardovanje našeg naroda uz višegodišnje oslanjanje na ličnost i režim Slobodana Miloševića. Principijelizam (dostojanstvo, samopoštovanje, istinoljubivost, pravednost...) predstavlja ne samo moćno moralno stanovište nego i snažno kulturno i političko oruđe za očuvanje nacionalnog interesa i identiteta. Zato se i zalažem za pragmatizam pod uslovom da je omeđen izvesnim principijelizmom – i u našoj spoljnoj politici.

Kako se naš revolucionarni prevrat 5-6 oktobra 2000. vremenski udaljava, a još više zbog vlastitog nacionalno-egzistencijalnog šoka 11 septembra 2001, interesovanje SAD za nas neminovno će se smanjivati. Pa ipak, ono neće postati beznačajno zbog: novostečenog iskustva sa islamskim fundamentalizmom i terorizmom, našeg strateškog položaja i zainteresovanosti za njegovu vezanost za Zapad, ali i regionalnu stabilnost, ako ni zbog čega drugog a ono radi premeštanja dela vojnih efektivna na druge prostore. U tom pogledu naš najstrateškiji potez, da neskromno ponovim sebe od pre nekoliko godina, treba da bude pristupanje Partnerstvu za mir sa NATO-om. I da je u neuporedivo boljem stanju, privreda nam ne može biti značajniji adut spram američke gigantoeconomije. U pravu su oni koji u tom pogledu daleko više upućuju na Evropsku Uniju, Rusiju i Kinu.

Nije dobro odlagati pristupanje Partnerstvu sa NATO-om do konačnog definisanja državno-pravnog odnosa Srbije i Crne Gore, budući da bi to pristupanje dodatno pospešilo zapadnu zainteresovanost za „demokratsku Crnu Goru u demokratskoj Jugoslaviji“. Nevolje sa SAD i evropskim članicama NATO u koje sve više zapada Đukanovićev separatizam, mogu se razumeti tek kad se uzme u obzir ta zainteresovanost za regionalnu stabilnost. Suprotne ocene, stavovi, predviđanja i preporuke onih američkih ekspertskih grupa koje su sastavljene pretežno od demokrata, pa čak i onih klintonovske orijentacije, samo još dublje zavode Đukanovića u separatističku provaliju. Zaključci koje je on izvukao iz posete SAD za vreme prethodne Administracije – ne mogu se tek-tako prenositi na novu, bušovsko-republikansku.

Iz istih razloga nastojanje da se jedan deo našeg DOS-a kod sadašnje Vlade SAD opanjka kao „nacionalistički“ ima slabašne izgleda pošto i ona sama više brine o interesima svoje nacije nego o interesima drugih. Predsednika i ostale državne zvaničnike Amerikanci bez ikakvog „internacionalističkog“ kompleksa biraju i ocenjuju već prema tome koliko to zdušno i uspešno čine. Uzgred, ima se utisak da neki posetioci sa našeg prostora nedovoljno uočavaju da se kadrovski, intelektualni i politički uticaj na Vladu SAD preselio iz fondacija i instituta pod okriljem Demokratske stranke u one koje podržava Republikanska stranka, kao što su primerice. Heritage Foundation i CATO.

Dabome, o realističkom koncipiranju odnosa naše zemlje sa SAD ne vredi samo teoretisati nego valja proučiti praksu drugih malih zemalja. Za nas je najrelevantniji slučaj i najbolji primer za ugled Grčka. Kako to sa uspehom čini taj, nama po tradiciji, kulturi, religiji... najbliži narod među članicama NATO-a – eto pravog pitanja za naše državnike, političare, diplomate, naučnike, privrednike, vojnike... I pored toga što su lojalni i disciplinovani pripadnici tog vojnog, političkog, privrednog, i uopšte civilizacijskog kruga kojim dominiraju SAD, Grci uspešno ostvaruju svoje interese i čuvaju svoj identitet. Snažnu polugu za to imaju i u svojoj dijaspori.

Kažu da u stranim zemljama sada ima nešto oko tri i po miliona naših sunarodnika, od kojih mnogi imaju biračko pravo, a poznato je da u demokratsko-kapitalističkim zemljama političari najviše zavise od novca i glasača. Naši ljudi će najlakše odgonetnuti šta je to

globalizacija ako se sete koliko je njihove dece, unučadi, bližih i daljih rođaka, prijatelja i poznanika rasuto širom sveta. Dovoljno je pogledati sastav naših vlade i državnih uprava na republičkom i saveznom nivou pa se uveriti da u pogledu angažovanja dijaspore već ima promena, mada nedovoljno odlučnih i brzih. Od još veće pomoći nego dosad može biti SPC jer su njene eparhije i crkvena zdanja, naročito u SAD, ne samo centri okupljanja vernika nego i svojevrsna kulturno-nacionalna sastajališta. Značajan potez je učinjen formiranjem Saveta dijaspore pri Vladi SRJ. Ali još ništa vredno pomena nije urađeno na vraćanju državljanstva, imovine i biračkog prava našim sunarodnicima u inostranstvu. Najzad, šta je sa oživljavanjem instituta počasnih konzula u našoj diplomatiji, pa i uvođenjem počasnih savetnika u nju

U našim odnosima sa SAD često dolazi do nesporazuma i zbog suštinskih razlika u shvatanjima nacije i religije, kao i njihovog odnosa sa državom. Zato nekoliko reči i o tome.

Nacija i država

Propala su uporna nastojanja da se za sve velike društvene grupe nazvane nacijama *utvrde nužni i dovoljni identifikatori*. Najčešće se smatralo da nacije jedne od drugih odvaja jezik, religija, etničko poreklo, država, teritorija, istorija, tradicija, običaji, vrednosti, simboli...). Nije teško navesti primere zbog kojih ne uspevaju pokušaji da se nacija definiše na taj način. Srbi, Hrvati i bosansko-hercegovački Muslimani predstavljaju zasebne nacije uprkos istom jeziku i zajedničkom slovenskom poreklu. Rusi, Bugari, Grci, Rumuni, Jermeni, Srbi, Makedonci...jesu pravoslavni hrišćani (izuzimajući brojne ateiste i verske agnostike), a ipak nesumnjivo predstavljaju različite nacije. Jevreji donedavno vekovima nisu imali svoju državu, pa ipak im je malo ko sporio nacionalnu osobenost. Uostalom, ogromna većina nacionalnih grupa ni danas nema svoju državu. Najzad, nacije koji se poklapa sa državljanstvom, kao na primer u SAD, nalazimo samo u manjem delu sveta.

Iz tih razloga držim da kategorijom „nacija“ možemo da obuhvatimo tek „srodnički slične“ (Wittgensteinov termin „family resemblance“) grupe, a ne one koje bi bile objedinjene „zajedničkim nužnim i dovoljnim identifikatorima“. Jedine nužne (mada nipošto i

dovoljne) identifikatore nacije vidim u *samoidentifikaciji* putem osećanja pripadanja i privrženosti toj kontinuirano-povesnoj grupi sa vlastitim *imenom* i doživljajem sebe kao posebne *zajednice*.

Iz tih „srodnički sličnih“ grupa moguće je izdvojiti dva suprotna „idealna tipa“. Jedan bi bio *državno-teritorijalni* a drugi *kulturno-etnički*. Dabome, stvarnost se ne poklapa u potpunosti sa tim tipovima. Evo, primerice, kako se dva vrlo različita shvatanja nacije, američko (državno-teritorijalno) i nemačko (kulturno-etničko), u izvesnoj meri preklapaju.

Jezik kao tipičan identifikator kulturno-etničke nacije ima važnu ulogu i kod državno-teritorijalne nacije. Da bi postali državljani SAD, pa prema tome i Amerikanci, useljenici moraju da pokažu makar elementarno poznavanje engleskog jezika. Pored jezika, sličnu nacionalno-integrativnu funkciju imaju socijalizacija i vaspitanje zasnovano na istoriji SAD, njihovoj tradiciji, običajima, vrednostima, simbolima. Sličnost sa kulturno-etničkom nacijom dolazi do izražaja i u sve snažnijoj tendenciji Amerikanaca da naglase svoje specifičnosti kao Afro-Amerikanci, Meksički-Amerikanci, Poljski-Amerikanci, Japanski-Amerikanci, Italo-Amerikanci...

Kulturno-etničko poimanje nacije razvili su Nemci (i druge nacije Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope, pa i Srbi, pod njihovim uticajem). To, naravno, ne znači da kulturno-etničke nacije ne znaju da teritorijalna država ima veliku, ponekad čak i presudnu ulogu u konstituisanju i očuvanju nacionalnog identiteta i kontinuiteta.

Značenje „nacionalizma“ možemo najbolje videti u *sukobu nacionalnih pretenzija*. Zato ga i definišem kao *davanje prednosti jednoj naciji nad drugom u takvom sukobu*. Pritom valja jasno razlikovati dve vrste nacionalizma. Prvi: kad se prednost daje jednoj naciji nad drugom iako obe imaju *podjednako pravo na tu pretenziju*. I drugi: kad se prednost daje naciji koja ima *manje pravo ili čak uopšte nema pravo na nju* (u tom rasponu kreću se različiti stupnjevi i oblici nacionalizma). Po mom mišljenju, isključivo nacionalizam u tom drugom smislu treba vrednovati *negativno*. Nacionalizam u prvom smislu predstavlja zdravorazumsku i opštu grupnu pristrasnost, od koje, valjda, treba da polazi svaka *realistička* ustavna koncepcija i praksa.

Državno-teritorijalni pojam nacije treba nazvati i *građanističkim* (civilističkim) jer obuhvata sve građane, odnosno državljane jedne zemlje. Zbog masovnog kulturno-etničkog nacionalizma kao

generatora tragedije SFRJ i SRJ, neki kritičari su poverovali da je građanistički stav već po definiciji imun na negativno nacionalistički iskušenje. U stvarnosti, međutim i on, a ne samo kulturno-etnički, može lako da sklizne u negativni nacionalizam.

Reagujući na opisanu naivnost, pre nekoliko godina skovao sam pojam „građanizam“. Svaka demokratska država dužna je da podjednako tretira sve svoje građane nezavisno od njihove nacionalnosti. Nema sumnje da takav građanizam sa načelom „Jedan građanin – jedan glas“ predstavlja ogromno dostignuće moderne civilizacije bez koga uopšte nije moguća demokratija.

Pa ipak, sprovođenje građanističkog načela samo po sebi ne predstavlja dovoljno jemstvo protiv (A) dominacije većinske nacije nad nacionalnim manjinama, ali ni protiv (B) njenog zapostavljanja ili čak obespravljivanja u ime prava tih manjina. U oba slučaja princip građanstva u pozitivnom smislu preokreće se u svoju suprotnost – građanistički nacionalizam (nacionalistički građanizam) u negativnom smislu.

U prvom slučaju (A): namesto da saodređujuće utiču na organizaciju i legitimaciju *države*, interesi, prava, vrednosti, institucije... svih drugih nacionalnih grupa osim one *dominantne* bivaju ograničeni na sferu *civilnog društva*. Tu „apstraktni građanin“ (citoyen) skriva dominaciju nacionalne većine. A u drugom slučaju (B) obično se poriče pravo većinske nacije na nacionalnu državu, apriorno je diskvalifikujući kao „nacionalističku“ u negativnom smislu te reči.

Od dva najnaprednija istorijska predsedana države-nacije, Francuske i SAD, ova druga je postala toliko multikulturna i multietnička, da je mnogi nazivaju „čovečanstvom u malom“. SAD predstavljaju „najidealniji slučaj“ građanističkog (civilističkog) shvatanja nacije i države u svetu. Pošto SAD dominiraju savremenim svetom, opravdano je kritički se usredsrediti na njih.

Mnogi Amerikanci ocenjuju vlastito (državno-teritorijalno) shvatanje nacije kao neuporedivo vrednije od onog kulturno-etničkog. Štaviše, oni čak *već definicijom* sužavaju pojam nacionalizma na ovaj poslednji. To je jedan od razloga što unapred odbijaju svaku mogućnost vlastitog nacionalizma.

Poznato je da nasilje ima veliku ulogu u nastanku država i nacija. Čak se može govoriti i o priličnoj ratogenosti nekih od njih. Međutim, u slučaju američke države-nacije nasilje je imalo čak i raz-

mere genocida i etnocida nad domorocima. Osim toga, crnački robovski rad uzidan je u njene prvobitne privredne temelje. Uostalom, sve do nedavno potomci tih Crnaca bili su lišeni građanskih prava, te praktično i nisu pripadali američkoj građanističkoj naciji. U skrivenu dimenziju SAD-nacije takođe spada dominacija njenog anglo-saksonskeg protestantskog kulturno-etničkog jezgra (doduše sada znatno umanjena). Drukčije rečeno: sadašnja *dr ava*-nacija prekrila je *naciju-dr avu*.

Američki građanisti donekle podnose, pa i to s mukom, govor o multikulturalnosti, ali ne i o multinacionalnosti SAD. Međutim, neće ni da čuju za eventualni zahtev da kulturno-etničke specifičnosti iziđu iz okvira privatnosti „civilnog društva“ i stave u pitanje njihovu državnu organizaciju. Prema njima, načelo „Jedan građanin – jedan glas“ nipošto ne bi smelo da bude dopunjeno načelom „Jedna nacija – jedan glas“. A ni pod kakvim uslovima ne bi došlo u obzir bilo kakvo demokratsko prekranje sastavnih država i „granica“ među njima, naročito ako bi polazilo od kulturno-etničkih merila.

Kritikujući nesrazmerno veliki, svetski uticaj američkih liberalnih intelektualaca i američkih diskusija na pristup nacionalnom pitanju, kanadski filozof Vil Kimlika (Will Kymlicka) s pravom veli:

„Prvo, zbog toga su marginalizovani oni intelektualci u drugim zemljama koji često traže pravac od američkih liberala. Budući pod uticajem američkih modela, ti liberali imaju malo šta drugo da kažu o nacionalizmu manjina izuzev da ponove mantru o tome da rešenje etničkog konflikta valja tražiti u ‘individualnim, a ne grupnim pravima’...“

Drugo, na američke diskusije, ma kako to bilo paradoksalno, pozivaju se nacionalisti većina da bi opravdali potiskivanje nacionalizma manjina. Nacionalističke vlade u tim zemljama ne samo da su dobro prostudirale nego uglavnom i usvojile američku retoriku o tome da liberalna demokratija treba da bude ‘građanska nacija’.“ („American Multi-Culturalism in International Arena“, „*Dissent*“, Fall 1998, str. 78 i dalje).

Pošto je u svojoj zemlji stekao osetljivost za probleme manjinskih nacija, Kymlicka s pravom kritikuje i komunitarce, a ne samo liberale:

„U stvari, i liberali i komunitarci ignorišu realne probleme u stvaranju kulturnih uslova za samoopredeljenje.“

Uzmimo pitanje jezika. I komunitarci i liberali, implicitno ili eksplicitno, operišu sa pretpostavkom da su sve države nacionalne države u kojima su svi iste nacionalnosti i stoga govore istim jezikom, pa su sledstveno tome u stanju da učestvuju u smislenoj raspravi o kulturi. Međutim, većina zemalja su multinacionalne države koje obuhvataju dve ili više jezičkih zajednica.“ („Contemporary Political Philosophy“, An Introduction, Oxford University Press, 1990, str. 231.)

Samo, kakve sve to ima veze sa Jugoslavijom, bivšom i sadašnjom, pa i Srbijom – pitaće se čitalac. Evo kako. Oni pojedinci i stranke koji su zagovarali građanstvo kao *jedini* princip državnog organizovanja i legitimisanja u novim samostalnim državama – Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, i Makedoniji – morali su (a nisu) insistirati da Albanci na Kosmetu prihvate *unitarno* uređenje Srbije („Jedan građanin – jedan glas“)! Bio bi to, međutim, represivni građanističko-nacionalistički stav.

Nije istina da čisto građanistički nastrojene stranke i udruženja zauzimaju centar u političkom spektru višenacionalnih država (bivša SFRJ, a sada SRJ, odnosno Srbija i Crna Gora, Bosna i Hercegovina, i Makedonija). U njima taj centar zauzimaju oni koji kombinuju građanski i kulturno-etnički pristup organizovanju i legitimizovanju države.

Pod uticajem i pritiskom jačih država, da o njihovom nasilju i ne govorimo, nacionalne manjine u slabijim državama mogu postati moćnije od njihovih nacionalnih većina. Primer Albanaca na Kosmetu tek je najnoviji dokaz istinitosti tog tvrđenja. Zato Ujedinjene nacije, po mom mišljenju, treba hitno da donesu *Univerzalnu deklaraciju o obavezama prema državama* (pored postojeće *Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima*) koja bi pored ostalog propisivala *međusobne obaveze* nacionalnih većina i nacionalnih manjina. Različite povelje o pravima nacionalnih manjina takođe bi valjalo dopuniti pravima nacionalnih većina i obavezama nacionalnih manjina prema njima i postojećim državama. Dobro je poznato da društvene grupe, pa i nacionalne manjine, često pokazuju tendenciju da svoje želje, pretenzije i interese, čak i one sasvim sebične i ekstremne, proglaše za prava iz kojih tobože automatski treba da proisteknu obaveze nacionalnih većina. Demokratija sigurno nije naprosto vladavina većine, nego tek ona koja osigurava prava manjine, čak i merama

pozitivne diskriminacije. Ali u prava manjina ne spada to da onemogućavanjem većinskog (prostog ili kvalifikovanog) odlučivanja potpuno parališu državu, a još manje da se od nje odcepe i razore je. Demokratija nije ni tiranija većine, ali ni tiranija manjine.

Već na osnovu dosad rečenog naslućuje se moje neslaganje sa osnovnom definicijom u nacrtu Ustava Srbije koje predlaže Demokratska stranka Srbije: „*Republika Srbija je država svih građana koji u njoj žive, zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi*“ (kurziv je moj – S.S.) /Jedna usputna primedba: zašto je ispred reči „država“ ispušten pridev „demokratska“, kad je već iz svih ostalih odredaba očigledno da se radi o takvoj državi?/ Umesto te definicije, predlažem da karakter Srbije definišemo ovako: *Republika Srbija je država srpskih i svih ostalih građana...*“ Moglo bi se reći i „Republika Srbija je država Srba i svih ostalih građana...“, ali prednost dajem prethodnoj varijanti, pošto se u njoj operiše „građaninom“ kao rodnom pojmom, a većinska nacija pominje kao pridev i odmah podvodi pod opštiju i za suverenost primordijalniju kategoriju „građanina“. Red je da se makar na taj način izdvoji nacija koja je našu državu nepojamnim žrtvama stvorila i obnavljala, i u kojoj čini izrazitu većinu (pogotovo ako ne računamo Albance na Kosmetu).

Ako bi se želelo konzekventno građanističko ustrojstvo Srbije, kakvo je recimo američko, onda se u njenom Ustavu uopšte ne bi smele pominjati nacionalne manjine, a kamoli garantovati njihova *posebna* prava, kao što je to slučaj u ovom Nacrtu (što inače podržavam). Kad se položaj manjinskih nacionalnih grupacija tretira kao državnojavna, a ne isključivo privatna stvar pojedinaca-građana, zašto se onda suprotno postupa sa srpskom nacionalnom većinom? Uzgred: ne verujem da se od Srba, Mađara, Albanaca, Slovaka, Bugara, Rusina,... može realistički očekivati da u samoodređivanju kolektivnog identiteta daju prednost „Srbija-nskom“ građanizmu nad svojom nacionalnom pripadnošću.

Sem toga, kako dovesti u sklad potpuni građanizam u Srbiji sa negrađanistički postavljenim centralnim organima zajedničke države Srbije i Crne Gore (za koju se inače i sam svesrdno zalazem)?

U predlošku naprosto bode oči protivrečnost između početne deklarativne karakterizacije države, sa jedne, i njenog imena i odredaba o srpskom kao službenom jeziku i ćirilici kao službenom pismu, sa druge strane. /Pitam se da li je nama Srbima sada baš neophodno da

službeno izgubimo latinicu kojom mnogi među nama pišu, kad smo sebi već toliko istorijski nudili sužavanjem srpstva na pravoslavlje (nekad je rado prihvatano postojanje Srba katoličke i muslimanske vere)/ A ne verujem ni da će tzv. organski zakoni koji će odrediti državni grb, zastavu, himnu, praznike...polaziti od nekog apstraktnog građanističkog arsenala nego pre svega od srpske državne istorije i tradicije. Ako je sve to tako, a jeste, onda nije dobro deklaratorno zamagljivati većinsko-nacionalno načelo čisto građanističkom državnom ideal-logijom (moj termin), nego ga valja eksplicitno uključiti u ustrojstvo države. Upoređenje sa brojnim demokratskim državama, pa i onim zapadnoevropskim, koje se ne stide da to otvoreno čine, može nam pomoći da kao nacija ne podlegnemo avangardno-grandomanskom iskušenju koje nas je već više puta upropastilo.

Srbi su sada dodatno osetljivi i povređeni zbog višegodišnje satanizacije u svetu. Zato nikako ne bi trebalo potcenjivati opasnost da mnogi od njih ljutito reaguju na „nastojanja da im se pod plaštom sprečavanja ‘Velike Srbije’ oduzme i ono malo preostale države.“ Takvi lako mogu postati plen partijskog takmičenja u nacionalističkom radikalizmu na narednim izborima, pa i onim za eventualnu Ustavotvornu skupštinu. A aki bi nažalost preovladala takva tendencija, onda pravu šansu ne bi dobili protagonisti građansko-nacionalne kombinacije, da čisti građanizam i ne pominjemo, nego ekstremni srpski nacionalisti.

Država i religija

U demokratskoj državi religiozne institucije spadaju u sferu „građanskog društva“, a ne države. Većinu stanovnika i najdemokratskijih država u današnjem svetu čine vernici. Strašno greše oni koji izjednačavaju „građansko“ sa ateističkim društvom. Pošto nisu prevladali represivni i neznački (bez stvarnog znanja o teizmu) ateizam, takvi se teško mire s tim što je novi Predsednik SRJ vernik i što su ministri vera takođe pravoslavci, mada još uvek ne kritikuju to što su njihovi „prethodnici“ svi od reda bili pronosirani ateisti. A biće da konzekvetna odvojenost države od crkve traži njenu neutralnost prema teizmu i ateizmu, a ne nametanje ovog drugog kao neke vrste državne „religije“.

Verovatno su u pravu oni koji tvrde da je SPC trenutno preprisutna u masmedijima, a još više oni koji kritikuju njenu političku i komercijalnu zloupotrebu. Ali samo pod uslovom da se ta tendencija upoređuje i ocenjuje u vezi sa donedavnim potpunim eliminisanjem iz javnosti tog važnog oblika života „građanskog društva“. Uostalom, da se društveno klatno u kretanju iz jedne krajnosti u drugu uravnoteži, pronađe mera, treba i napora i vremena.

S pravom se zalažući za odvojenost države od religije i ove od države, ne treba smetnuti s uma da je to, primerice, u stvarnom životu SAD, za razliku od njihove državne imidžologije i ideologije, delimično još uvek „regulativna ideja“ ili ideal. Tako: dosad nije bilo ni jednog predsednika te države koji nije bio deklarisan vernik i to po pravilu protestant, koji nije položio zakletvu na bibliju, zvanično kitio božićnu jelku i sl.

Kad je tako u SAD kao zemlji sa izrazito državljskim shvaćanjem „nacije“ (svi državljani, bez obzira na najrazličitije kulturno-etničko poreklo, čine „američku naciju“), kako li je tek onda u drugim krajevima sveta gde se nacija poima i praktikuje na kulturno-etnički način. Poznato je da se takve nacije najčešće pored jezika (samo)određuju religijom i crkvom. Čak i mnogi Srbi koji metafizički uzev nisu vernici jesu pravoslavci u moralnom i uopšte kulturno-civilizacijskom smislu, potiču iz porodica koje su ih dale krstiti u SPC, slave krsnu slavu...Pošto su Srbi većina, čak izrazita, u ovoj zemlji, onda ta činjenica ne može da ne utiče na ponašanje organa demokratske države, i pored toga što je ona po svom karakteru i građanska, a ne samo nacionalna.

Pri tom je najvažnije da pravoslavni uticaj ne ugrozi manjine, naročito one religiozne, pa sledstveno i nacionalne. Demokratija nije naprosto „vladavina većine“, kako se inače često tvrdi, nego prevlast većine koja obezbeđuje prava manjina. Inače bismo imali posla sa „tiranijom većine“, a ne demokratijom u savremenom smislu i na savremenom nivou.

Zato predstojeća denacionalizacija i dekonfiskacija mora da obuhvati vraćanje imovine svim crkvama. Valja takođe očekivati da vernici na otsluženju vojnog roka, lečenju u bolnicama, u kaznenim zavodima...ponovo imaju pristup svojim sveštenicima i religioznoj službi. Ponekad se zaboravlja da i to spada u osnovna ljudska i građanska prava.

Sa spiska prioriteta te vrste ne sme da izostane ni uvođenje nauke o veri u škole. To je, za razliku od veronauke, relativno jednostavno pošto savremeno obrazovan čovek mora imati osnovna znanja i o religijama. Sem toga, dosta brzo nastavnici pre svega filozofije i sociologije mogli bi se (do)obučiti za taj posao. Kao što rekoh, stvar je mnogo komplikovanija sa uvođenjem veronauke – dabome uzete u pluralu pošto je naša zemlja višereligiozna. Vrlo je važno što Patrijarh SPC Pavle neumorno naglašava da podučavanje vera mora biti apsolutno dobrovoljno. Kako mogući konformizam da ne ugrozi ateiste i agnostike kad većina roditelja i dece po svoj prilici optira za veronauku – ozbiljno je pitanje za stručnu i širu javnost. Najzad, nema sumnje da bi nedovoljno kvalifikovani veroučitelji naneli više štete nego koristi kako sveopštoj tako i religioznoj stvari.

Svetozar Stojanović

A SMALL COUNTRY VERSUS THE GLOBAL POWER

Summary

In the first, general part the author starts from the assumption that a small country like FR Yugoslavia cannot realistically expect equality and equal rights in its relations with the USA. Therefore it should be very pragmatic in approaching U.S. However, it does not follow from that that it has no chance whatsoever to stand openly and decisively for its own national-state interests and rights while at the same time it is trying to harmonize them with the interests and rights of the most powerful country. The author also claims that domestic extreme pragmatists underestimate the danger of a principlist reaction of a great part of their own people when they are ready to give in to every and any caprice of U.S His conclusion is that Greece vs. U.S. should be the best example for FRY.vs. U.S.

Between FRY and the USA there are often serious misunderstandings, one of the reasons being essential differences in their respective conceptions and practices of the relationships between nation(ality), religion, and state. The last two portions of the text are devoted to the analysis of those misunderstandings and differences.

Key words: Global Power, State, Nation, Religion.